27 MAYIS DARBESİ SÜRECİNDE ANKARA OLAYLARINDAN İKİ KESİT: 29 NİSAN VE 555K

Two Profiles From Ankara Upheavals During The Coup Of 27 May: 29 April And 555K

Dr. Öğr. Üyesi Elif AKTAŞ
Atatürk Üniversitesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı
aktaselif@atauni.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-8767-9532

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute-
AİCUSBED 6/2 Ekim/October 2020 / Ağrı

ISSN: 2149-3006 **e-ISSN: 2149-4053**

Makale Türü-*Article Types* :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi-*Received Date* :	02.08.2020
Kabul Tarihi-*Accepted Date* :	15.09.2020
Sayfa-*Pages* : 219-241	

http://dergipark.gov.tr/aicusbed
This article was checked by
iThenticate

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute
AİCUSBED 6/2, 2020, 219-241

27 MAYIS DARBESİ SÜRECİNDE ANKARA OLAYLARINDAN İKİ KESİT: 29 NİSAN VE 555K[1]

Two Profiles From Ankara Upheavals During The Coup Of 27 May: 29 April And 555K

Dr. Öğr. Üyesi Elif AKTAŞ

Öz

27 Mayıs 1960 Darbesi, Cumhuriyet tarihindeki ilk kırılma noktası olmasından dolayı darbeye giden süreçte meydana gelen olayların çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. 14 Mayıs 1950 seçimleri Türk siyasi hayatında bir dönüm noktası olmuştur. DP'nin ilk yıllarında ekonomik ve toplumsal anlamda önemli gelişmeler yaşanması iktidarın güçlenmesine yol açmıştır. Fakat 1954 yılından itibaren durum değişmiş, DP'nin tutumundaki değişim ve sertlik gözle görülür hale gelmiştir. Bu olumsuzluklardan en çok rahatsız olan kesimlerden birisi de üniversite gençliği olmuştur. Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ile ilgili kanunun kabul edilmesi gençliğin DP'ye karşı olan tutumunun eyleme dönüşmesine yol açmıştır. 27 Nisan 1960'ta İstanbul'da başlayan olaylar kısa sürede Ankara ve İzmir'e sıçramıştır. Ankara'da 29 Nisan'da derslere girmeyerek durumu protesto etmeyi kararlaştıran öğrenciler sabah saatlerinde Mülkiye önünde toplanmışlardır. Olaylar kısa sürede Hukuk, Fen ve Tıp Fakültelerinden de destek bulmuş, polis ve askerin fakülteleri kuşatmasına yol açmıştır. İstanbul ve Ankara olayları üzerine iki ilde de sıkıyönetim ilan edilmiştir. Ankara'da tarihe 555K olarak geçen bir başka protesto gösterisi de yaşanmıştır. O dönemde basına sıkı bir sansür uygulandığı için özellikle 555K ile ilgili haberlere yer verilmediği, hatta bazı gazetelerin toplatıldığı görülmüştür.

Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden belge ve doküman analizi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 29 Nisan ve 555K olayları, hatıralar, haberler ve çeşitli kaynaklar ekseninde ele alınıp detaylandırılacak, dönemdeki siyasi ve toplumsal etkilerine ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs 1960 Darbesi, DP, Ankara, 29 Nisan, 555K.

Abstract

As the Coup of 27th May 1960 was the first breaking point of the history of Republic, the incidents occurred during the coup should be analysed thoroughly. The elections in 14 May 1950 were a turning point of Turkish political life. During the first years of DP, the fact that crucial developments in economy and social environment occurred caused the government to become more powerful. However, as from 1954 the situation changed, the change in DP's attitude and rigidity became obvious. One of the parts who have become so disturbed by these negativities was the university youth. With the acceptance of the law related to the foundation of the Commission of Inquiry,

[1] Bu çalışma 2. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

the attitudes of the youth against DP started to become protests. The upheavals started on 27 April 1960 sprawled to Ankara and İzmir in a very short period of time. Students who agreed on protesting the situation by not attending the classes on April 29th in Ankara gathered in front of the Civil Service early in the morning. The incidents gathered support before long in the Faculties of Law, Medicine and Science, the police and the army started to surround these faculties. After the upheavals in Istanbul and Ankara, martial law was proclaimed. Another protest in Ankara known in history as '555K' occurred. As the media was experiencing a tough censor during those years, news of 555K were not included and some newspapers were collected.
The work was created from qualitative research methods by the method of document and document analysis. In this study, upheavals of 555K and 29th April will be discussed and elaborated on in accordance with memoirs, news and various resources, their influence upon political and social milieu will be touched upon.

Key Words: Coup, DP, Ankara, 29 April, 555K.

GİRİŞ

Darbe, Türk tarihinde oldukça sık karşılaşılan bir faktör olup, pek çok örneği mevcuttur. Bazı tarihçiler Mete'nin babası Teoman'ı bertaraf ederek kağan olmasını Türk tarihindeki ilk darbe olarak değerlendirmektedirler. Tarihsel perspektifte ilk Türk devleti olan Büyük Hun İmparatorluğu'ndan başlayarak bugüne kadar gelinen süreçte benzer olayların sıklıkla yaşandığı görülmektedir. Bu olaylar Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yoğunlaşmış, yönetime birçok kez müdahale edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde her ne kadar saltanat hâkim olsa da değişen dünya koşulları içerisinde zamanla dönüşüm geçirmiştir. Osmanlı'da muhalif gruplar ile askerî isyanların, olayların gelişiminde oldukça etkili oldukları görülmektedir. Yeniçeriler taht mücadelelerinde sonucu belirleyebilirken, askerî isyanlar sonucunda da padişahları alaşağı edebilmişlerdir. Lale Devri ile Batı'ya kapılarını aralayan Tanzimat'la birlikte ise bu kapıları sonuna kadar açan Osmanlı bu dönemde muhalif bir grup olan Genç Osmanlıların anayasa ve parlamento yani Meşrutiyet istekleri ile karşılaşmıştır. Gerek Genç Osmanlıların baskısı gerekse dönemin koşulları Osmanlı Devleti'ni I., II. Meşrutiyet süreçlerine götürmüş ve Sultan II. Abdülhamid tahttan indirilmiştir (Karpat, 2010: 30, 47, 52). 1913 yılında Kurmay Yarbay Enver Bey'in başkanlığında bir grup Bab-ı Âli'yi basarak Sadrazam Kâmil Paşa'yı zorla istifa ettirmişlerdir. Bu göreve Mahmut Şevket Paşa'nın getirilmesini sağlayan Bab-ı Âli Baskını da iktidar değişikliğine yol açtığı için darbe olarak kabul edilmiştir (Öztuna ve Gökdemir, 1987: 31-32; Öztuna, 2007: 70-71).

I. Dünya Savaşı'nın siyasi sonuçlarından birisi olan ve dünyayı saran Cumhurileşme sonucunda Türkiye'de de 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet

ilan edilmiştir. Bu tarihten itibaren ülkede yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde de 27 Mayıs 1960 Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi, 28 Şubat 1997 Postmodern Darbe, 27 Nisan 2007 e-muhtıra ve son olarak da 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi yaşanmıştır. Görüldüğü üzere ne yazık ki 1960 yılından 2016 yılına kadar geçen zaman diliminde yetkin bir demokraside hiçbir zaman ve zeminde yeri olmaması gereken ve sonuçları ülke için çok ağır olan birçok darbe meydana gelmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde çok partili hayata geçiş denemeleri yapılmış, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi deneyimler yaşanmış olmasına rağmen dönemin şartlarından dolayı başarılı olunamamıştır. Ülke yönetimine II. Dünya Savaşı sonuna kadar tek parti iktidarı hâkim olmuştur. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının önderliğindeki Türk ordusunun Bağımsızlık Savaşı'nı kazanması, ardından yeni bir devletin kurulmasında rol almaları, bu süreçte orduyu kutsal ve birçok alanda etkili yapmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sonrasında ise Demokratikleşen bir dünya söz konusudur. Türkiye de artık bu dünyadaki yerini alma zorunluluğunu hissetmiştir. İsmet İnönü 19 Mayıs 1945 tarihindeki konuşmasında çok partili hayata geçileceğini duyurmuştur (Çavdar, 2004: 446). Artık Cumhuriyet Halk Partisi'nin dışında yeni partiler kurulmaya başlayacaktır. Bu partilerden ilki Millî Kalkınma Partisi'dir. Fakat bu parti beklenen ilgiyi görmemiştir (Sunay, 2010: 88.) Ne İsmet İnönü ne de basın partiyi çok fazla gündemlerine almamışlar, hatta İnönü, Millî Kalkınma Partisi'nin varlığına rağmen muhalif bir partinin olmadığından bahsetmiş (Eraslan, 2010: 536), basında sadece birkaç gün yer alan bu parti kısa bir sürede unutulup gitmiştir.

Çok partili hayata geçiş konusunda asıl ses getirecek olay 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin kurulması olmuştur. Buna yol açan olay Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından 7 Haziran 1945 tarihinde TBMM Başkanı Kâzım Özalp'e verilen Dörtlü Takrir Önergesidir. Mecliste çiftçiyi topraklandırma kanunu tartışmaları üzerine verilen bu önergede CHP içerisinde düzenleme yapılması, antidemokratik uygulamaların ortadan kaldırılması ve anayasaya uygun hareket edilmesi istenilmiştir. Önerge CHP'liler tarafından çok sert karşılanmış, hatta önergeyi imzalayan dört isime ağır eleştiriler yapılmış, yeni bir parti kurma ithamları ile suçlanmışlardır. Fakat Celal Bayar başta olmak üzere bu isimler amaçlarının yeni bir parti kurmak olmadığını, yanlış uygulamaların düzeltilmesi olduğunu ifade etmişlerdir. Sonuç olarak önerge kabul edilmemiş ve bu dört isim için de siyasi hayatlarının geri kalanını CHP'de devam ettirme şansı kalmamıştır. Hatta İsmet İnönü'nün de yeni bir parti kurulmasını istediği

ve DP'nin kuruluşunu desteklediği yönünde yorumlar mevcuttur (Albayrak, 2004: 43-47). Bu gelişmeler sonucunda Koraltan, Köprülü ve Menderes CHP'den ihraç edilmişlerdir. Bayar'ın da istifa etmesi ile yeni partinin kurulması için yapılan çalışmalar hız kazanmış ve 7 Ocak 1946 tarihinde DP resmen kurulmuştur. Parti 85 maddelik programını ilan etmiş (Demokrat Partisi Dün Resmen Teessüs Etti, Cumhuriyet, 8.01.1946: 1) ve 8 Ocak'ta ilk toplantısını yaparak Celal Bayar'ı başkan seçmiştir (Demokrat Partisi, Cumhuriyet, 9.01.1946: 1).

Türk Siyasetinin Demokrat Partili Yılları

DP'nin kurulmasından sonra 21 Temmuz 1946 tarihinde erken genel seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerde DP 65 milletvekilliği elde ederek meclisteki yerini almıştır. Seçimlerin erken yapılması, CHP'nin DP'nin teşkilatlanmasına ve hazırlanmasına fırsat vermek istememesi olarak yorumlanmıştır. Yani CHP erken seçim kararı alarak DP'yi hazırlıksız yakalayıp saf dışı bırakmak istemiştir. 14 Mayıs 1950 genel seçimleri ise Türk demokrasi tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Seçimler yurt genelinde büyük bir katılım ve heyecanla gerçekleşmiştir. 14 Mayıs tarihli gazetelerin manşetlerini bu haberler oluştururken (Bu Sabah Sekizden İtibaren Yurdun Her Tarafında Seçime Başlandı, Akşam, 14.05.1950: 1; Türk Milleti Nihayet Beklediği Güne Erişti, Zafer, 14.05.1950: 1; Yurdda Genel Seçim Bugün Yapılıyor, Cumhuriyet, 14.05.1950: 1, 3; Millî İradenin Tecellisi İçin, Millet Bugün Oyunu Kullanıyor, Yeni İstanbul, 14.05.1950: 1), Akşam gazetesinde (14.05.1950: 1) Ankara'da seçimin bayram havası içerisinde yapıldığı ve *"oy vermek için bastonuna dayanarak gelen ihtiyarlar, torbalariyle gelmiş kadınlar göze çarpmaktadır"* ifadesi yer almıştır. 1950 seçimleri vatandaş için adeta yeni bir umut ışığı olmuştur. Yıllardır devam eden ve II. Dünya Savaşı'nın etkileriyle farklı bir boyut kazanan tek parti iktidarı artık sona ermiştir. 15 ve 16 Mayıs tarihli gazetelerin manşetleri seçimlerde DP'nin zaferinden bahsediyor, birçok ilde açık ara fark ile önde gittiğini, milletvekili sayısının 400'e yaklaştığını belirtiyordu (Tahminlere Göre Mecliste 350 D. Milletvekili Bulunacak, Akşam, 15.05.1950: 1; D. Parti Zafer Yolunda, Zafer, 15.05.1950: 1; D.P. İktidarı Aldı, Zafer, 16.05.1950: 1; Demokrat Parti 434 Milletvekili ile Kat'î ve Eşsiz Bir Zafer Kazandı, Zafer, 17.05.1950: 1; Türk Milleti Tam Bir Siyasî Olgunluk İçinde Oyunu Kullandı, Yeni İstanbul, 15.05.1950: 1; Demokrat Partinin, Yurdun Bir Çok İllerinde Seçimi Kazandığı Anlaşıldı, Cumhuriyet, 15.05.1950: 1, 4; 390 Mebusluk Kazanan D.P., C.H.P.yi Mağlûp Etti, Yeni Sabah, 16.05.1950: 1, 5). Bu seçimlerde DP'nin %55 oranında oy alması (Ruscuklu, 2008: 29) başarısının bir

göstergesiydi. Seçimler sadece yurtiçinde değil aynı zamanda yurt dışında da yakından takip edilmiştir. Birçok ülke DP zaferini olumlu bir şekilde karşılamış ve Türkiye ile olan ilişkilerin aynen devam edeceğini bildirmiştir.

Türkiye'de artık, *"Yeter! Söz milletindir"* sloganı ile yola çıkan DP iktidarı hâkimdir. Bu tarihten itibaren ülkede önemli bir değişim yaşanmaya başlamıştır. Bu yeni dönem CHP ve DP ilişkileri açısından gergin başlamıştır. Yeni kurulan hükümetin programının görüşülmesi sırasında eleştirilere cevap vermek isteyen muhalefete söz hakkı verilmemesi (TBMMZC, 29.V.1950: 32) ilerleyen yıllarda muhalefet-iktidar ilişkilerinin ne kadar sert geçeceğinin ilk işareti olmuştur. Bununla birlikte DP iktidarının ilk dönemlerinde olumlu anlamda birçok gelişme meydana gelmiştir. Tarım konusunda tedbirler alınmış, köylere içme suyu, sağlık ocağı, okul gibi hizmetler götürülmüş, eğitim alanında önemli gelişmeler yaşanmış (Başgil, 2011: 78-84), ekonomide bir iyileşme söz konusu olmuştur. Bu durum tek parti iktidarından ve uygulamalarından sıkılmış olan halkın, Adnan Menderes'i kendilerinden birisi, adeta bir kurtarıcı olarak görmelerine ve bağırlarına basmalarına neden olmuştur.

2 Mayıs 1954'te gerçekleşen genel seçimler DP'nin ezici üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. Adnan Menderes, yabancı gazetecilere *"Memleketimiz layık olduğu istikbale doğru azim ve kararla yürümek imkânlarını bu seçimle takviye etmiş bulunuyor"* (Başbakanın Yabancı Gazetecilere Beyanatı, Akşam, 3.05.1954: 1) açıklamasını yaparken basında da seçimi büyük ve ezici fark ile DP'nin kazandığı haberleri yer almıştır (Seçimi Büyük ve Ezici Farkla D.P.nin Kazandığı Tahakkuk Etti, Cumhuriyet, 3.05.1954: 3). Fakat 1954 seçimlerinden sonra DP'nin tutumundaki değişim ve sertlik gözle görülür hale gelmeye başlamıştır. Muhalefetin de sert söylem ve ithamları bunu tetiklemiştir. Özellikle 6-7 Eylül olayları ile ilgili geçen şiddetli tartışmalar Mecliste adeta arbedelerin yaşanmasına neden olmuştur. Sadece muhalefet ile olan ilişkiler gerilmemiş, aynı zamanda basın ve üniversite bağlamında da sert tedbirler alınmıştır. Basın mensupları için altı aylık mahkûmiyetin meslek icrasına engel teşkil etmesi sağlanırken, ceza hukukuna aykırı yeni yayın yasakları getirilmiştir. Bunlara uymayanlar için ise ağır hapis ve para cezaları öngörülmüştür. Hatta bu baskı üzerine İnönü tarihi konuşmasını yapmış ve *"Karanlıktan medet umanlar, elbette tarihimizin karanlık köşelerinde unutulacaklardır"* demiştir (Eroğul, 1990: 120).

1954 yılından itibaren üniversitelerle ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Öğretim üyelerinin Millî Eğitim Bakanlığı emrine alınması ile ilgili karar, derslerde hocaların ifade özgürlüklerinin kısıtlanması, bazı

öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınması gibi durumlar üniversitelerin ve öğrenci teşkilatlarının devreye girmelerine, sert tartışmaların yaşanmasına yol açmıştır (Kahraman, 2015). Meydana gelen bu gelişmeler DP içerisinde de huzursuzlukların baş göstermesine neden olmuştur. Artık iktidar ile muhalefet, basın ve üniversiteler arasındaki gerginlik giderek artmış ve 27 Mayıs Darbesi'ne giden süreçteki başat faktörler olarak tarihteki yerlerini almaya başlamışlardır. Kısacası DP iktidarı kan kaybetmeye başlamıştır.

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan erken genel seçimler DP'nin hâkimiyetinin zayıflamaya başladığını ve olaylara daha temkinli yaklaşması gerektiğini ortaya koymuştur. Çünkü 1957 seçimlerinde muhalefetin oy oranı %52'ye yükselmiştir (Eraslan, 2010: 567). Fakat DP bu durum karşısında kendisini sorgulamak yerine sert tutumunu daha da artırmayı tercih etmiştir. Muhalefete karşı tedbirler alma, seçimlerde muhalefeti destekleyen devlet memurlarına yönelik yaptırımda bulunma ve daha şiddetli bir basın kanunu uygulama yoluna gitmiştir. Gazetelerde, Hükümetin muhalefet ve basına karşı bazı sert tedbirler alacağı haberleri yer almıştır (Hükûmet Çok Mühim Kararlar Arefesinde, Tercüman, 10.04.1960: 1, 5; Muhalefet ve Basına Karşı Yeniden Çok Sert Tedbirler Alınıyor, Tercüman, 13.04.1960: 1, 5). Basın üzerindeki sansür daha da artırılmış, Meclis görüşmelerinin açık yapılmaması kararı alınmıştır. Ekonomideki sıkıntılar halka yansımaya başlamıştır. Toplumsal ve siyasi olaylar gitgide içinden çıkılamaz hale gelmiş, antidemokratik uygulamalar yaygınlaşmış ve bu süreç 27 Mayıs 1960 tarihindeki darbe ile son bulmuştur.

29 Nisan Ya Da "Kara Cuma" Olayları

DP'nin söylem ve eylemlerinde 1954 yılından sonra meydana gelen sertlik 1950'li yılların sonunda daha da şiddetlenmiştir. Basın yasasında daha radikal kararlar alınmış, birçok gazete ve gazeteci yaptığı haberler yüzünden yasaklanmış, ceza yağmuruna tutulmuştur. Ekonomideki sıkıntılar gelen zamlar ve artan vergiler ile halka da yansımaya başlamıştır. Ordu ve üniversiteler bağlamında da gerginleşen ilişkiler, muhalefet ile geri dönülemez bir noktaya gelmiştir.

Orhan Erkanlı, TSK'nın o dönemki durumunu şu şekilde anlatmaktadır:

> *"Silâhlı Kuvvetler kendi haline terk edilmiş, dış yardımlarla artan maddî gücüne rağmen, morali tamamen sarsılmış, izzet-i nefsi kırılmış bir halde. Yedek subaylarla ordunun idare edileceği, kravatlı şövalyelerin burunlarının kırılacağı günlük söylentiler arasında; ..... Ordunun yeni adı, Battal Gazi*

Ordusu'dur artık... Millî Savunma bakanlarının paltosunu, havlusunu tutacak kadar mevkiini ve şahsiyetini unutan kumandanlar, bu dalkavukları terfi ettirecek ve bunlara Türk ordusunu ve memleket savunmasını emanet edecek derecede sorumluluk duygusundan uzaklaşmış bakanlar görülmekte..." (Erkanlı, 1972: 8-9).

Orhan Erkanlı'nın da bahsettiği gibi Başbakan Adnan Menderes'in ordu ve mensupları için çok sert söylemlerde bulunduğu, subaylar ile gazozcu subaylar diye dalga geçildiği ve ekonomik gelirlerinin son derece düşük olduğu, hatta ev kiralarını dahi ödeyemeyecek durumda oldukları bilgileri döneme ait birçok hatıratta yer almaktadır.

Üniversiteler bağlamında da antidemokratik olduğu iddiasıyla tartışılan birçok kararın alındığı görülmektedir. Üniversitelerin artık bir bilim yuvası değil de politika merkezi oldukları, Millî Eğitim Bakanlığı emrinde sıradan herhangi bir okul gibi işleme tabi tutuldukları ve üniversite gençliğinin çeşitli gruplara ayrılarak militan ekipler olarak kullanılmak istendiğinden, üniversite hocalarına hakarete varan ithamlarda bulunulduğundan bahsedilmektedir (Erkanlı, 1972: 9). Hakikaten üniversitelerde derslerin işlenemediği zamanların geldiği, öğrencilerin ve öğretim üyelerinin çıkarılan antidemokratik kararları protesto ettikleri ve Adnan Menderes'in üniversite hocaları için *"kara cüppeli papazlar"* benzetmesini yaptığı bir süreç yaşanmaktadır.

Asıl olaylar ise muhalefet özellikle de CHP bağlamında yaşanmıştır. DP adeta muhalefeti sindirme politikası takip etmiştir. İsmet İnönü'nün 1959 yılında yurdun çeşitli bölgelerinde yaptığı geziler bombanın piminin çekilmesine neden olmuştur. Uşak, Manisa, İzmir, Topkapı'da meydana gelen olaylarda CHP'liler saldırılara uğramışlar, engellenmişler ve hatta Topkapı olaylarında İsmet İnönü yaralanmıştır (Turan, 1999: 193-195). Bu olaylar muhalefet ile iktidarın karşılıklı suçlamalarının artmasına neden olmuştur. Benzer olaylar 1960 yılında da devam etmiştir. İsmet İnönü, Ankara'dan Kayseri'ye geçmiş (İnönü Bugün Ankara'dan Kayseri'ye Hareket Edecek, Tercüman, 2.04.1960: 1, 5), fakat tren Himmetdede İstasyonunda üç saat bekletilmiş, valilik izin vermediği için CHP il kongresinin yapılmasından vazgeçilmiştir (İnönü'nün Kayseri'ye Girişi Hadiseli Oldu, Tercüman, 3.04.1960: 1, 5). Bu gelişmeler İsmet İnönü'nün öldürüleceğine dair bir söylentinin de kulaktan kulağa yayılmasına yol açmıştır. Hatta dönemin subaylarından Fethi Gürcan bu söylentiler üzerine zaman zaman atına binerek İnönü'nün evinin önünde turlar attığını daha sonraki yıllarda ifade etmiştir. M.

Emin Aytekin de benzer ifadeler kullanmış, İsmet Paşa'yı korumak amacıyla arabasına kurmay subaylar alarak Paşanın Ayten Sokaktaki evinin etrafında gece nöbetleri tuttuklarını anlatmıştır (Gürcan, 2005: 16; Aytekin, 1967: 51). Bu örnekler askerlerin İsmet İnönü'yü halen daha İsmet Paşa olarak gördüklerini ve ona manevi bağlarla bağlı olduklarını göstermektedir. Bu durumun da darbenin gerçekleşmesinde etkili olduğu iddia edilmektedir.

Muhalefete karşı bu gelişmeler olurken öğrenciler ile ilgili duruşmalar da yapılmaktadır. İstanbul Üniversitesi bahçesinde irticai hareketlere yönelik yapılan sessiz yürüyüş nedeniyle 17 genç Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet gerekçesiyle 5 Nisan 1960 tarihinde yargılanmaya başlamışlardır (17 Üniversiteli Dün Yargılandı, Tercüman, 6.04.1960: 1).

DP Meclis Grubu tarafından 7 Nisan 1960'ta bir bildiri yayımlanmıştır. Bu bildiride CHP'ye ağır ithamlarda bulunulmuş, ülkedeki durumdan sorumlu tutulmuştur. CHP'nin ülkedeki bütün yıkıcı grupları çevresinde topladığı, halkı ve orduyu iktidara karşı tahrik ettiği iddia edilmiştir (İnönü, 2008: 781). Nisan ayının ortalarına doğru gelindiğinde DP Grubunda, CHP için tahkikat açılması teklifi kararlaştırılmıştır. CHP'nin takip etmekte olduğu yolun ülke için zararlı ve tehlikeli olduğu, çok şiddetli bir tahrik politikası takip ettiği ve bunların isyan derecesine kadar götürecek tertipler olduğu gibi iddialar ise bu tahkikat için gerekçe olarak gösterilmiştir (Muhalefet ve Basına Karşı Yeniden Çok Sert Tedbirler Alınıyor, Tercüman, 13.04.1960: 1, 5). Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ile Denizli Milletvekili Baha Akşit, 14 Nisan'da Meclis Tahkikat Encümeni'nin kurulması için takrir vermişler ve bu takrir İsmet İnönü'nün çok şiddetli eleştirilerine rağmen 18 Nisan'da Meclis Genel Kurulu'nda görüşülerek kabul edilmiştir (Özkaya, 2005: 76). CHP'ye karşı çok ağır ithamlarda bulunulmuş, İsmet İnönü söz alarak bu ithamlara ve suçlamalara cevap vermiş, *"Şartlar tamam olunca milletler için ihtilâl meşru bir haktır… Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam"* şeklindeki ünlü sözlerini söylemiş, Mecliste şiddetli tartışmalar yaşanmıştır (TBMMZC, 18.IV.1960: 189-213; Karavelioğlu, 2007: 24; Aydemir, 2017: 359). 2247 numaralı bu karar 19 Nisan 1960 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (T.B.M.M. Kararı, Resmî Gazete, 19.04.1960: 1178/a). Birçok hukuk profesörü alınan bu kararın hukuka aykırı olduğu doğrultusunda açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu teklif görüşülürken Mecliste meydana gelen tartışmalar sonucunda İsmet İnönü'ye 12 oturuma katılmama cezası verilmesi, Komisyonun kurulması ve hızlı bir şekilde çalışmalara başlayıp kararlar alması bardağı taşıran son damla olmuş ve üniversite gençliği harekete geçmiştir.

Bu bağlamdaki ilk gösteri 19 Nisan'da Kızılay'da meydana gelmiş ve polisin müdahalesi ile sonuçlanmıştır (Kocabaş, 2012: 356-357). Tahkikat Komisyonu'nun basın üzerinde de çeşitli yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Buna göre her türlü yayını yasaklamak, soruşturma bağlamında her türlü gerekli evraklara el koymak, basım ve dağıtımı engellemek, siyasal faaliyetler hakkında önleyici kararlar almak gibi düzenlemeler yapılmıştır (İnönü, 2008: 782). Meclis konuşmalarının basında yayımlanması 27 Nisan tarihi itibarı ile yasaklanmıştır. Fakat İnönü'nün Meclis konuşmaları üniversite öğrencileri arasında yayılmıştır. İnönü ise *"Türk gençliği, Kore gençliğinden aşağı değildir"* diyerek Kore'deki öğrenci olaylarına atıfta bulunmuş ve bazı değerlendirmelere göre öğrenci olaylarını hızlandırmıştır (Gürcan, 2005: 25). Olaylar 28 Nisan'da İstanbul'a sıçramış ve boyutları oldukça büyümüştür. İstanbul olaylarında Rektör Prof. Dr. Sıddık Sami Onar başından yaralanmış, iki öğrenci hayatını kaybetmiş, polisin üniversiteye girmesi konusu tartışılır hale gelmiştir. Olayların büyümesi üzerine saat 15.00'dan itibaren İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiştir (TBMMZC, 29.IV.1960: 315; Örfî İdare, Milliyet, 29.04.1960: 1, 5). Ankara sıkıyönetim komutanlığına Korgeneral Namık Argüç, İstanbul sıkıyönetim komutanlığına da Orgeneral Fahri Özdilek getirilmiştir. DP hükümeti sıkıyönetimi 3 aylığına ilan etmiştir. Bu süreçte İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Fahri Özdilek 35, Ankara Sıkıyönetim Komutanı Namık Argüç de 29 bildiri yayımlamıştır (Üskül, 2015: 50). Meydana gelen gelişmeler üzerine iki anayasa profesörü, Prof. Dr. Bülend Nuri Esen ile Prof. Dr. İlhan Arsel anayasa derslerine ara verdiklerini öğrencilerine bildirmişlerdir (İki Anayasa Profesörü Derslerine Dünara Verdi, Milliyet, 29.04.1960: 1, 5). Bu iki profesör antidemokratik uygulamalar ve anayasaya aykırı olarak alınan kararlar nedeni ile derslere devam etmenin bir anlamı kalmadığını açıklamışlardır.

İstanbul Üniversitesi'nin 3 gün tatil ve iki ilde sıkıyönetim ilan edilmesi önlemleri de olayları engellememiş ve 29 Nisan'da Ankara'da tarihe "Kara Cuma" olarak geçecek olan öğrenci olayları yaşanmıştır.

Ankara'daki hareketlilik de 28 Nisan günü başlamıştır. Hükümet olaylara karıştıkları için, Siyasal Bilgiler Fakültesini okula dönüştürme kararı almış ve bu bağlamda da bir kanun tasarısı hazırlamıştır (Yavuz, 1985: 81-82). Tahkikat Komisyonu'na olağanüstü yetkiler veren kararın alınması ve İstanbul olayları da buna eklenince öğrenciler artık harekete geçme vaktinin geldiğini düşünmüşlerdir. 28 Nisan günü bir araya gelen öğrenciler, genç asistanlar ve öğretim üyeleri ile de görüşerek ertesi gün derslere girmeme

kararı almışlardır. Görüştükleri öğretim üyeleri bu protestoların Siyasal Bilgiler Fakültesi ile sınırlı kalmamasını, daha etkili olması açısından diğer fakültelerden de destek alınmasını istemişlerdir (Öztuna ve Gökdemir, 1987: 76; Sarol, 2014: 395). CHP'li gençler gece geç saatlere kadar yurtları dolaşarak durumu anlatmışlar ve 29 Nisan'da derslere girilmeyeceğini diğer öğrencilere bildirmişlerdir.

28 Nisan'da öğrenciler safında bunlar yaşanırken Ankara Sıkıyönetim Komutanı Namık Argüç de boş durmamıştır. Bir gün öncesinden olayların çıkabileceğine dair haber almış olan Argüç, önlem almak ve olaylara engel olmak için Ankara Garnizon ve Merkez Kumandanlıklarına ve Emniyet Müdürlüğüne yazılar göndermiştir. Yine aynı tarihli bir emir ile 43. Süvari Alay Kumandanlığı'nın da hazır kıt'a olarak görevine devam edeceğini bildirmiştir. Bu alayın kumandanını ve diğer subaylarını saat 21.00'da toplayarak meydana gelebilecek olaylar karşısında sırası ile neler yapılacağını anlatmıştır. Buna göre topluluğa dağılmaları için üç kez uyarıda bulunulacak, dağılmaz iseler atlar ile üzerlerine yürünecek ve bu da yeterli olmazsa önce havaya sonra da üzerlerine ateş açılacaktı. Şayet bunlar yapılmaz, gösteriler bastırılmaz ise Tahkikat Komisyonu'nun kendisini dahi tutuklayabileceğini, çünkü bu Komisyonun yetkilerinin kendisinden de fazla olduğunu söylemiştir. Argüç, 29 Nisan sabahında saat 06.00 civarında ise Süvari Alayı'na gelerek yine benzer konuşmalar yapmış, yılanın başının küçükken ezilmesi gerektiğini, şiddetin ve gerekirse ateşin her şeyi halledeceğini söyledikten sonra bölükleri görev yerlerine göndermiştir (Yüksek Adalet Divanı Kararları, 2007: 457).

Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri 29 Nisan sabahı saat 08.00 civarında Hukuk Fakültesinin bahçesinde toplanmaya başlarken askerî birliklerde binanın önünde tertibat almaya başlamışlardır. Hukuk Fakültesinden bir öğrenci kısa bir konuşma yapmış ve İstanbul'da hayatlarını kaybeden öğrenciler için saygı duruşu yapılmış, İstiklal ve Dağ Başını Duman Almış Marşları söylendikten sonra olaylar başlamıştır. İstanbul'daki arkadaşları *"Hürriyet"* dedikleri için öldüklerinden dolayı kendileri de aynı uğurda ölmeye hazırlardı (Kabacalı, 2007: 136). Gençler *"Diktatörler baş aşağı"* diye bağırmaya başlamışlar (Erdemir, 1961: 59), İstanbul'daki gibi öğretim üyelerinden destek beklemişler, kendilerine yakın gördükleri hocalarını isimlerini söyleyerek aralarına davet etmişlerdir. Olaylar Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi olmak üzere iki eksende gelişmeye başlamıştır (Öztuna ve Gökdemir, 1987: 76-77).

Hukuk Fakültesindeki olaylar üzerine Prof. Dr. Bülent Nuri Esen öğrencilere sıkıyönetimin anayasanın hükümlerinden olduğunu ve dünden beri sıkıyönetim ilan edildiğini, bu nedenle hareketlerinin bir sonuç vermeyeceğini söyleyerek dağılmalarını istemiştir. Öğrenciler hocalarının bu isteğine olumsuz yanıt vermişlerdir. Fakültenin etrafı askerî birliklerle sarılmış, trafik kapatılmış ve fakülteye girişler yasaklanmıştır. Namık Argüç, Hukuk Fakültesine gelince öğrenciler ordu lehine tezahüratlarda bulunmaya başlamışlar, hatta askerler bahçeden çekilirse dağılacaklarını dahi söylemişlerdir. Bunun üzerine askerler fakültenin bahçesinden çekilmeye başlamıştır. Dönemin Ankara Valisi Dilaver Argun ve Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten de olay yerine gelmişlerdir. Vali Dilaver Argun öğrencilere dağılmaları yönünde söylemlerde ve tehditlerde (Karakuş, 1977: 459) bulunmuşsa da öğrenciler Argun'u dikkate almamışlardır. Bu gelişmeler üzerine Hukuk Fakültesinden 20, Siyasal Bilgiler Fakültesinden 100 kadar kişinin alınması gerektiği, bunların o zaman bellerinin kırılacağı söylenmiştir (Yüksek Adalet Divanı Kararları, 2007: 457). Ardından Namık Argüç devreye girmiş ve öğrencilere ne istediklerini sorduğunda *"Hürriyet"* cevabı ile karşılaşmıştır. Namık Argüç de öğrencilerden dağılmalarını istemiş, tehditler savurmuş ve süvari birliklerine emir vererek bahçeye girmelerini sağlamıştır. Bu gelişme üzerine öğrenciler bina içerisine girmişler ve polis ile öğrenciler arasındaki kovalamaca başlamıştır. Olaylar sırasında bir yüzbaşı ile öğrenciler arasında geçen diyalog bu yüzbaşının öğrencilere destek olduğunu göstermiştir. Hukuk Fakültesindeki olaylarda Namık Argüç, Grup Kumandanına ateş emri vermiş, fakat kumandan ateş edilecek bir durumun olmadığını, bunun yasalara aykırı olduğunu bildirmiştir. Aldığı cevaptan memnun olmayan Argüç, kumandanı da tutuklattırmakla tehdit etmiş, ardından oradan uzaklaşmıştır. Argüç'ün uzaklaşmasından faydalanan kumandan askerlere silahlarını boşalttırmış ve böylece Hukuk Fakültesinde ateş açılmasına engel olmuştur (Yüksek Adalet Divanı Kararları, 2007: 458). Dönemin şahitlerinden olan Erdemir ise üniversitelilere ilk ateşin burada yani Hukuk Fakültesinde açıldığını aktarmaktadır (Erdemir, 1961: 60). Fakat Yüksek Adalet Divanı kararlarında da ateş açılmadığına dair kayıtlar mevcuttur. Askerlerin aksine coplarını devreye sokan polisler camları kırarak içeri girmiş, öğrencileri kovalamaya başlamışlardır. Dönemin SBF Dekanı Prof. Dr. Fehmi Yavuz anılarında Hukuk Fakültesi öğrencilerinden pencereden atlayanların, düşenlerin olduğunu, SBF öğrencileri ile dışarıdan halkın bunlara yardım etmeye çalıştıklarını, Tıp Fakültesinden gelen

ambulansların sürekli yaralı taşıdığını ve ambulansların ardı ardına gelmesinin insanları iyice paniğe soktuğunu belirtmektedir (Yavuz, 1985: 82).

Polisler yakaladıkları öğrencileri derhal Ankara Emniyeti'nin arabalarına bindirmişler ve öğrenciler arabaya bindirildikleri andan itibaren şiddet görmeye başlamışlardır. Hukuk Fakültesi Dekanı, öğrencilerin serbest bırakılmaları için müracaatlarda bulunmuşsa da Argüç, durumu Meclis Soruşturma Komisyonu'na bildirdiğini ve oradan haber almadan öğrencileri serbest bırakamayacağını söylemiştir (Gürcan, 2005: 29). Olayların şiddetlenmesi ile birlikte artık üniversite hocalarından birçoğu da odalarından çıkarak öğrencilerinin yanlarında yer almaya başlamışlardır. Öğrenciler polisin müdahalesine kitaplarla, yangın musluklarını açarak karşı koymaya çalışmışlardır. Bu sırada dışarıdaki gazetecilerde engellenmiş ve şiddete tabi tutulmuşlardır.

SBF öğrencileri 29 Nisan sabahına Hukuk Fakültesindeki arkadaşları ile başlamış olsalar da hocalarının da katılımlarını sağlamak için kendi fakültelerine gitmişler ve olaylara buradan devam etmek zorunda kalmışlardır. Öğrencilere hocaları da destek vermiş, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni okumuşlar ve saygı duruşunda bulunmuşlardır. Tıpkı Hukuk Fakültesinde olduğu gibi burada da askerî birlikler fakülteyi çevirmişlerdir. Askerlerin arkasında ise halk olayları takip etmektedir. SBF öğrencileri Mülkiye Marşı ve başka marşları seslendirmiş, *"Menderes istifa!"* diye bağırmışlardır. Ateş açılma ihtimaline karşılık tedbirler almışlar, sandalyeler ve sıralarla barikatlar kurmuşlardır (Öztuna ve Gökdemir, 1987: 78; Yavuz, 1985: 82-83; Erdemir, 1961: 61-62). *"Kahrolsun Menderes! Diktatörler kahrolsun! Hürriyet!"* sesleri yükselirken, bir grup CHP'li milletvekili de Fakülteye ulaşmıştır. Öğrencilere amaçlarına ulaştıklarını, artık dağılırlarsa daha iyi olacağını söylemişlerdir. Öğrencilerden bir grup ise arka taraftan kaçarak İnönü'nün yanına gitmiş ve ne yapmaları gerektiğini sormuşlardır. İnönü ise yaptığı konuşmada ümitlerini kaybetmemeleri gerektiğini söylemiştir.

SBF'de de Hukuk Fakültesindekine benzer gelişmeler yaşanmıştır. Öğrencilerin karşısına yerleştirilen süvari birliklerine yürüyüş emri verilmişse de bunlar sadece kımıldamakla yetinmişler, ilerlememişlerdir. Emri dinlenmeyen Namık Argüç çok sinirlenmiş ve devreye polisler sokulmuştur. Polisler coplarla koşmaya başlamış, öğrenciler ise buna taş atarak karşılık vermişlerdir. Yine bir itfaiye arabasından su sıkılarak öğrenciler dağıtılmaya çalışılmıştır. Namık Argüç, Süvari Bölük Komutanı Vehbi Ersu'ya ateş emri vermiş fakat Ersu bu emre uymamıştır (Akalın, 2000: 43). Başka bir subay aranmış fakat bulunamayınca ateş emri bizzat Namık Argüç'ün kendisi

tarafından verilmiştir. Önce havaya sonra da fakülteye ateş açılmış 100-150 el ateş edilmiş ve mermiler çatıya, dershanelere, camlara, Fakültenin giriş kapısına ve hatta kapının yanındaki otomobile isabet etmiştir (Yüksek Adalet Divanı Kararları, 2007: 459; Karavelioğlu, 2007: 21). Olay yerine koşarak gelen bir Yarbay *"Paşam bunlar düşman mı? Neden ateş açtırıyorsunuz? Ateşi durdurunuz!"* deyince Argüç *"E, ne yapalım? Onlar da taş atıyorlar"* diyerek karşılık vermiştir (Erdemir, 1961: 63). Polisler ile öğrenciler arasında ciddi mücadeleler yaşanmış, polisin şiddet uygulamasına karşılık öğrenciler kendilerini savunmaya çalışmışlardır. O günlerde SBF'de öğrenci olan Alpaslan Işıklı (2002: 29), olaylar ile ilgili ilginç bir anı aktarmaktadır. Buna göre, SBF'nin her yılın sonunda düzenlediği bir eğlence ve özeleştiri ortamının oluşturulduğu İnek Bayramı vardır. Olaylar nedeniyle Fakültenin etrafı atlı birlikler ile kuşatılınca o yılki İnek Bayramı için alınan kırmızı boyalar ile geniş karton kâğıtlara *"ya hürriyet, ya ölüm!"* yazılarak cadde tarafındaki duvarlara asılmıştır. Fakat yazılar yazılırken boyalar akıp damlayınca uzaktan bakıldığında kan ile yazılmış gibi görünmüştür. Darbeden sonra Altan ve Örsan Öymen tarafından hazırlanan yazı dizisinde öğrencilerin bu yazıları kan ile yazdıkları anlatılmış, aynı haber Amerikan dergisi Time'da da yer almıştır. Işıklı'nın anlattığı bu hatıra dönemin harareti ile olayların bazen gerçekten oldukça farklı algılandığını gösteren önemli bir örnektir.

SBF Dekanı Prof. Dr. Fehmi Yavuz, Namık Argüç'le görüşerek olayları yatıştırmak istemiştir. Fakat Valinin ve Argüç'ün sert söylemlerinden Fehmi Yavuz da nasibini almıştır. Bu sırada bir binbaşı, Argüç'e olayı halledeceğini söyleyerek binadan içeriye girmiş ve öğrenciler bu binbaşıyı sevinçle karşılayarak kendilerini polisten kurtarmasını istemişlerdir. Binbaşı, polisleri binadan çıkarmış ve saatlerdir mücadele veren öğrenciler ertesi gün Kızılay'da protestolara devam etme kararı alarak dağılmışlardır. Olaylar sırasında Ethem Menderes, Cebeci'ye doğru araba ile giderek gelişmeleri yakından görmek istemiştir. Bakanın arabası SBF önünden geçerken, öğrenciler bakanı yuhalamışlardır (Çelikoğlu, 2010: 118). Benzer olaylar Tıp ve Fen Fakülteleri ile Gazi Eğitim Enstitüsünde de meydana gelmiş, her yerde hükümet ile başbakan protesto edilmiş, *"Menderes istifa"* sloganları atılmış ve olaylar sırasında öğrencilere şiddet uygulanmıştır. Tıp Fakültesine yaralı öğrencilerin ambulanslar ile getirilmeleri ve yaralılara polislerin refakat etmeleri burada da *"Yuh, Kaatil Polis, Menderes İstifa"* sloganlarının atılmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler üzerine Namık Argüç, atlı polislerin fakülte bahçesine girmeleri için emir vermiş, fakat hem bahçe duvarlarının yüksek olması hem de öğrenci ve hocaların direnişleri sonucunda olayların bu

ayağında ne polis ne de askerî kuvvetler içeri girememişlerdir (Erdemir, 1961: 64). Gazeteciler ise içeride olup bitenlerden habersiz şekilde dışarıda beklemişler ve Vali Dilaver Argun'un *"Beleşçiler, haydi toz olun buradan!"* diye bağırmasına maruz kalmışlardır. İçeriden yaralı şekilde çıkarılan, gözaltına alınan öğrenciler ile ilgili bilgi toplamaya çalışmışlar fakat onlardan da gözaltına alınanlar ve şiddete maruz kalanlar olmuştur. Dünya Gazetesi'nden Selçuk Altan ve Yeni İstanbul Gazetesi'nden Muammer Taylak bunlar arasında yer almıştır (Kabacalı, 2007: 140-141). Ankara olaylarında dikkat çeken noktalardan birisi de tıpkı İstanbul olaylarında olduğu gibi polis ile göstericiler arasında arbede yaşanırken, askerler ile samimi diyalogların kurulması olmuştur. Hatta Prof. Dr. Ali Fuad Başgil, Başbakan Menderes'i askerler ile öğrencileri kucaklaşırken gördüm diye uyarmıştır. Başgil darbeden sonra kaleme aldığı hatıralarında, bu kucaklaşmadan endişelendiğini ve bu endişenin Yassıada'daki tanıklığı sırasında oldukça eleştirildiğini ifade etmiştir (Başgil, 2007: 128-129). Gelişmeler üzerine Başgil, Ankara'ya davet edilmiş ve burada Başbakan ve Cumhurbaşkanı ile görüşmüştür. Başgil, Menderes'in istifa etmesi, yeni bir hükümetin kurulması, bu yeni hükümete CHP'nin de katılımının sağlanması, Tahkikat Komisyonu uygulamasının yanlış olduğu ve değiştirilmesi doğrultusunda önerilerde bulunmuşsa da (Başgil, 2007: 136-137; 2011: 120-121; Karavelioğlu, 2007: 24) özellikle Bayar bu önerilere sıcak bakmamıştır. Başgil'in de belirttiği gibi İstanbul olaylarında askerî birlikler olay yerine gelince öğrenciler *"ordu-gençlik el ele" "ordu-gençlik el ele"*, *"Ya ya ya,şa şa şa, Türk ordusu çok yaşa"* diye bağırmaya başlamışlardı (Gürcan, 2005: 26; Erdemir, 1961: 24). Bu örnekler de Ali Fuad Başgil'in tespitinin ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir. İsmet İnönü de 29 Nisan'da meydana gelen öğrenci olaylarında öğrenci-ordu dayanışmasının bariz bir şekilde görüldüğünü, subayların öğrencilere karşı oldukça hoşgörülü davrandıklarını, hatta devreye girerek bazı öğrencilerin gözaltına alınmalarına engel olduklarından bahsederek bunu da on yıllık süreçte ordu içerisinde iktidara karşı alttan altta başlayan rahatsızlığın artık aşikâr hale gelmesi olarak yorumlamıştır (İnönü, 2008: 783). Öğrencilerin bu mücadeleleri halkı ve lise öğrencilerini de harekete geçirmiş, Kurtuluş'a doğru yürüyüşe geçen kalabalık, barikatları aşamayarak dağılmak zorunda kalmıştır.

Olaylardan sonra Başbakan Adnan Menderes, Mükerrem Sarol ve Namık Argüç ile birlikte öğrenci yurtlarını dolaşmış, fakat burada da tepkiler ile karşılaşmış ve yuhalanarak istifası istenmiştir (Kabacalı, 2007: 151). 29 Nisan olayları sonucunda üniversiteler 1 ay süre ile kapatılmış, öğrenci yurtlarındaki toplantılar yasak edilmiş ve yurtlarda kalan öğrencilere

memleketlerine dönmeleri bildirilmiştir (Üniversiteler 1 Ay Müddetle Kapatıldı, Tercüman, 30.04.1960: 1). Yurtlara boşaltma emri verildiği için aceleyle boşaltılan yurtlardan çıkan öğrenciler zor durumda kalmıştır. Memleketten yol parası istemek için süre çok kısıtlıdır. Bu nedenle Ankara halkı evlerini onlara açarak yardım etmiştir (Erdemir, 1961: 66; Öztuna ve Gökdemir, 1987: 81). Yine meydana gelen olayların yayımlanması yasaklanmış, Tahkikat Komisyonu tarafından bu konuyla ilgili yeni bir tebliğ yayımlanmıştır (Dün Ankara'da Vuku Bulan Hâdiselerin Neşri Yasak, Tercüman, 30.04.1960: 1). Hakikaten dönemin gazetelerine bakıldığında olaylar ile ilgili hiçbir haberin yer almadığı hatta sanki ülkede bunların hiç olmadığı gibi bir izlenimin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu da mevcut olan basın yasağından kaynaklanmaktadır. Fakat basın yasağından dolayı gazetelerde olaylar hiç yaşanmamış gibi muamele görürken infiali ise oldukça geniş olmuştur. Polislerin gözaltına alınan öğrencilere işkence yaparak öldürdükleri, öldürülen bu öğrencilerin cesetlerinin ise kıyma makinelerinden geçirilerek tavuk yemi haline getirildiği söylentileri yayılmış ve birçok kişi buna inanmıştır. Hatta Et-Balık Kurumu'nda araştırmalar yapılmış, olayın doğru olup olmadığı araştırılmış ve herhangi bir bulguya rastlanmamıştır (Dikici, 2014). Bu olay toplumun ne kadar gergin olduğunu ve olaylar karşısında duygusal hareket ettiğini göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Meydana gelen olaylar üzerine Başbakan radyo konuşmalarına başlamıştır. İlk konuşmasını 29 Nisan'da gerçekleştirmiştir. Bu konuşmalarda ülkede karışıklık çıkarmak isteyenlerin olduğu, yalan haberlerin yayıldığı, çeşitli organizasyonlar düzenlendiği gibi konulara temas edilerek, halktan dikkatli olmaları ve bu tür tahriklere gelmemeleri istenilmiştir (Başvekilin Dünkü Radyo Konuşması, Tercüman, 30.04.1960: 1, 5; Öztuna ve Gökdemir, 1987: 86; Aydemir, 2017: 369). Fakat ne uygulanan sansür, ne alınan önlemler ne de Başbakanın konuşmaları olayların sona ermesi için yeterli olmamış, İstanbul ve Ankara olaylarından sonra meydanlar sıkıyönetime rağmen hareketliliğini korumuş ve olaylar 555K'ya kadar uzanmıştır.

555K (5. Ayın 5'inde Saat 5'te Kızılay'da)

İstanbul ve Ankara olayları antidemokratik kararlar almakla suçlanan hükümetin daha da sert kararlar almasına yol açmıştır. Fakat alınan bütün önlemler ülkedeki harareti düşürememiştir. 1 Mayıs İşçi Bayramı nedeniyle radyo konuşması yapan Başbakan Menderes demokrasiden, seçimlere hazırlık gibi konulardan bahsettikten sonra *"Ne için, sevgili vatandaşlarım? Bu kin, bu husumet, bu ihtiras, bu kıskançlık ne için kurutucu bir çöl fırtınası gibi bu güzel vatanın üstünde estirilmek istenmekte?"* diye sormuştur (Öztuna ve

Gökdemir, 1987: 92-93). Ali Fuad Başgil ile Menderes gelişmelerle ilgili görüşmeler yapmışlar ve Başgil, Menderes'i uyarmıştır.

İstanbul'da 2 Mayıs'ta NATO toplantısı yapılacaktır. Toplantı sırasında herhangi bir gösterinin meydana gelmemesi, aksilik yaşanmaması için çeşitli önlemler alınmaya çalışılmıştır.

Ankara Atatürk Lisesi öğrencileri 3 Mayıs'ta sessiz bir yürüyüş gerçekleştirmişlerdir. Halkın da katılması ile kalabalıklaşan topluluk Kızılay'a doğru yönelmiş ve Orduevinin önüne gelindiğinde *"Ya ya ya, şa şa şa, Türk Ordusu çok yaşa"* diye bağırmaya başlamışlardır. 4 Mayıs gecesi ise 7 kişi Mülkiyeliler Birliği binasında toplanarak 555K için planlar yapmışlardır (Erdemir, 1961: 70). Böylece artık tarihi gün için gerekli hazırlıklar tamamlanmıştır.

Mayıs'ın 5'inde DP'lilerin Kızılay'da Başbakan Menderes'e sevgi gösterisinde bulunacakları haberi gelmiştir. Buna göre DP'liler Lozan Meydanı ile Kızılay arasındaki kaldırımlarda ve DP İl Merkezinde toplanacaklar ve Meclisten dönen Cumhurbaşkanı ile Başbakanı alkışlayacaklardır. CHP Gençlik Kolları ise 555K parolasını ilgili yerlere duyurmuştur. Buna göre 5. ayın 5'inde saat 5'te Kızılay'da toplanacaklar ve artık bir sembol haline gelen Gazi Osman Paşa Marşı'nı olaylara uyarladıkları *"Olur mu böyle olur mu? Kardeş kardeşi vurur mu?"* şeklinde söyleyeceklerdir.

Sabah saatlerinden itibaren Kızılay hareketlenmiştir. DP lehine tezahürat yapacaklar saat 10.00'dan itibaren alandaki yerlerini almaya başlamışlardır. Buna göre Başbakan Menderes geçerken onu alkışlayacaklar, Menderes ve DP lehine tezahüratlar yapıp, sevgi gösterilerinde bulunacaklardır. Saat 17.30'da Bayar, Menderes ve Koraltan bir arabada, Gedik ve Benderlioğlu bir arabada Meclis'ten Çankaya'ya doğru yola çıkmışlardır. Araçlar Lozan Meydanı'na geldiğinde polisler Necati Bey Caddesi'ne doğru yol göstermişlerdir. Polislerin bu şekilde davranmalarının amacı araçların kalabalığın içerisine girmesine engel olmaktır. Makam şoförü aracı polisin gösterdiği yöne doğrultunca Celal Bayar önceden belirlenen güzergâhtan devam edilmesi için uyarıda bulunmuştur (Öymen, 2010: 194). DP İl Binasının önüne gelindiğinde binadan *"Yaşa Menderes!"* diye tezahüratlar ve alkışlar gelmiş, bu sesler üzerine kaldırımlarda toplanan eylemciler protestoya başlamışlardır. Kalabalık "*Yuuuh! Menderes istifa"* diye bağırmıştır. Bu gelişmeler üzerine arabadan inen Menderes kalabalığın arasında yürümeye başlamış, polisler ise Başbakanı kalabalıktan korumaya çalışmışlardır. Kalabalığın arasında ilerleyen Başbakan hırpalanmış, kravatı

sarkmış, gömleğinin ucu pantolonundan çıkmıştır. Başbakan Menderes olan bitene anlam verememekte, bunları hak etmediğini düşünmektedir. Kalabalığa ne istediklerini sorduğunda *"Hürriyet istiyoruz, istifanı istiyoruz"* cevabı gelmiş, Menderes de *"Öyleyse öldürün beni, haydi öldürsenize"* diye bağırmıştır. Bunun üzerine kalabalıktan *"biz katil değiliz, siz katilsiniz"* sesleri yükselmiştir. Yaşananlar üzerine Menderes polislere tutun şunu, yakalayın diye talimatlar vermeye başlamıştır. O sırada Menderes ile bir subay arasında geçen diyalog olayların geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir. Menderes karşısında bulunan subaya *"çekil önümden"* deyince, bu subay *"Millet bana değil sana çekil diyor"* diye karşılık vermiştir (Erdemir, 1961: 72). Dönemin şahitlerinden olan ve bizzat olaylara tanıklık eden Süvari Yüzbaşı Fethi Gürcan, 5 Mayıs'ta Kızılay'da toplanan kalabalığın arasında çok sayıda sivil kıyafetli genç subayın bulunduğunu belirtmektedir (Gürcan, 2005: 35). Polisler, Başbakanı o sırada orada olan Hürriyet Gazetesi Ankara Temsilcisi Emin Karakuş'un aracına bindirmişlerdir (Öymen, 2010: 195).[*] Şaşkınlığını atamayan Menderes arabada da aynı sözleri tekrarlamaya devam etmiş, bunları hak etmediğini söylemiştir. Biraz ilerledikten sonra Menderes arabadan inerek tekrar aynı soruları sormuş ve gençler de yine *"istifa"* cevabını vermişlerdir. En sonunda Menderes, Güven Park önünde bekleyen, içerisinde Bayar ve Koraltan'ın bulunduğu arabaya bindirilmiş ve Başvekâlet binasına getirilmiştir. Bayar, Namık Gedik'e olayların yatıştırılması yolunda ikazda bulunmuştur. Bayar'ın bu ikaz sırasında ateş emri verip vermediği konusu en çok tartışılan konudur. Bazı kaynaklarda bu tarz bir emrin olmadığı ileri sürülürken bazı kaynaklarda ise tanıkların anlattıklarından yola çıkılarak bu emrin verildiği belirtilmektedir (Aydemir, 2017: 371-375; Akalın, 2000: 46). Yüksek Adalet Divanı kayıtlarında da Bayar'ın Namık Gedik'e *"Şimdi Kızılay'a gideceksin, megafonla bağıracaksın veya bağırsınlar. Nümayişçiler bir tarafa, halk bir tarafa ayrıldıktan sonra nümayişçilere ateş açtıracaksın!"* emrini verdiği, fakat Kızılay'a giden Gedik'in arabasının etrafının halk ve öğrenciler tarafından sarılması nedeniyle bu emri yerine getiremediği kaydı mevcuttur (Yüksek Adalet Divanı Kararları: 2007: 462). Kızılay Meydanı saat

[*] Emin Karakuş dönemin Hürriyet Gazetesi Ankara Temsilcisi olarak görev yapmakta olup, olayları bulunduğu binadan izlemektedir. Galeyan artınca yol kenarında bulunan arabasının zarar görmemesi için aşağıya inmiş ve aracıyla tam hareket edecekken polisler arbededen uzaklaştırmak istedikleri Menderes'i onun arabasına bindirmişlerdir. Olayların birinci dereceden tanığı olan Karakuş, kitabında Menderes'in üzüntüsünü, o anki ruh halini ve 555K Olaylarını detaylı bir şekilde anlatmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. Emin Karakuş, 40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara.

20.00 civarlarında boşalmış ve herhangi bir müdahaleye gerek kalmamıştır. Böylece tarihe 555K olarak geçecek olan olay ve gün son bulmuştur (Erdemir, 1961: 70-73; Karakuş, 1977: 479-483; Yeşilyurt, 2006: 114-117; Cinisli, 2017: 78). Nejat Gülen anılarında 555K'dan bahsederken, elden ele dolaşan ve *"555 K"* başlıklı şiirin Cemal Süreya tarafından yazıldığını sonradan öğrendiğini anlatmaktadır (Gülen, 2005: 118-120). Adına bir şiirin yazılması olayın o dönemde insanlar üzerinde ne kadar derin izler bıraktığını göstermektedir.

555K bir ülkenin başbakanının kolay kolay karşılaşamayacağı bir hesap sorma olayı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle başbakanın hırpalanması, istifasının istenmesi ülke gündeminde ilk sıralarda yer alması gereken bir konudur. Fakat hâkim olan basın yasağı ve sansür nedeni ile o dönemin gazetelerinde bu olay hiç yaşanmamış gibi bir izlenim vardır. Sadece, DP yanlısı olduğu bilinen Zafer Gazetesi'nin 6 Mayıs tarihli nüshasında Kızılay'da Başbakana dün sevgi tezahüratı gösterildiği, Kızılay'ın kalabalık durumundan faydalanan nümayişçilerin kanunsuz teşebbüsünün akim bırakıldığı haberleri yer almaktadır (Başvekile Dünkü Sevgi Tezahüratı, Zafer, 6.05.1960: 1). Haberde herhangi bir olumsuz ifade kullanılmamasına rağmen Zafer Gazetesi'nin bu nüshası da toplattırılmıştır. Hariciye'den, Washington, Londra, Paris, Roma, Kahire, Tahran, Karaçi, Atina, Oslo, Bern, Stokholm Büyükelçiliklerine diğer elçilik ve daimi delegelere acele sevk edilmek üzere 5 Mayıs tarihli bir telgraf gönderilmiştir. Bu telgrafta Kızılay olaylarından bahsedilmekte, CHP Gençlik Kollarına mensup 100 kadar kişinin gösteriş yapmaya kalkıştıkları, Bayar ve Menderes'in arabadan inip aralarına girmeleri ile birlikte göstericilerin korkarak derhal kaçmaya başladıkları, orada bulunan halkın her iki devlet adamını çok şiddetli şekilde alkışladıkları, göstericileri kovalayarak yakaladıklarını polise teslim ettikleri, bir müddet Kızılay'da duran devlet büyüklerinin daha sonra arabalarına binerek Başvekâlete geldikleri, bazı basında yanlış bir şekilde yer alan Başbakanın saldırıya uğradığı ve hırpalandığı haberlerinin tamamen yalan, gerçekten uzak olduğu belirtilmekte ve derhal yabancı basına duyurulması istenmektedir (Ak Devrim, 1960: 8). Bu telgraf da olayların kapatılmaya çalışıldığını ve özellikle de dış basına aksettirilmemek istendiğini göstermektedir.

Mayıs ayının geri kalan günleri de sıkıntılı geçmiştir. Hindistan Başbakanı Nehru 20 Mayıs'ta Türkiye'ye gelmiş, karşılama sırasında yine *"Hürriyet"* sloganları yükselmiştir. Harbiyeliler 21 Mayıs'ta sessiz yürüyüş yaparak iktidara olan tepkilerini belirtmişlerdir. Olaylar bitmek bilmemiş ve

nihayet 27 Mayıs tarihine gelindiğinde bir grup subay yönetime el koymuştur. Meydana gelen darbe ile Cumhuriyet dönemi Türk demokrasisindeki ilk kırılma noktası yaşanmış, DP'liler Yassıada Mahkemelerinde yargılanmışlar ve 27 Mayıs 1960 Darbesi siyasi, sosyolojik, psikolojik boyutlarının yanında Türkiye'nin Başbakanı ve iki bakanının idamı ile sonuçlanmıştır.

SONUÇ

DP'nin 1946 yılında kurulması Türk demokrasisi ve Türk halkı için büyük bir ümit kaynağı olmuş, 1950 genel seçimleri sonucunda iktidara gelmesi ile birlikte ülkede yeni bir dönem başlamıştır. DP iktidarının ilk yılları ekonomi, tarım, sağlık vb. alanlarda gelişmelerin kat edildiği yıllar olmuştur. Ülkedeki durum 1954 genel seçimlerinden sonra ise olumsuz yönde değişmeye başlamıştır. DP'nin artık muhalefet ve muhalif çevrelerle olan ilişkileri giderek gerginleşmiş ve sert tedbirler alınmaya başlanmıştır. Basın yasasında değişiklikler yapılmış, sansür uygulanmış, üniversiteler ve askerler ile olan ilişkiler bozulmuştur. 1959 yılına gelindiğinde CHP lideri İsmet İnönü'nün yurt gezilerinde olaylar çıkmış, bunlar 1960 yılında da devam etmiştir. Ülkedeki bu gelişmeler artık bazı kesimleri özellikle de üniversite gençliğini rahatsız etmeye başlamıştır. 1960 yılında Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ve bu komisyona verilen geniş yetkiler bardağı taşıran son damla olmuştur. Uzun zamandır antidemokratik ve hukuka aykırı uygulamaları ile eleştirilen DP'ye olan tepkilerin eyleme dönüşmesine yol açmıştır. İlk olarak 19 Nisan'da Ankara'da İsmet İnönü'ye sevgi gösterileri yapılmış, 28 Nisan'da İstanbul'da öğrenci olayları patlak vermiş ve bu olaylar Rektör Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın yaralanması ve iki öğrencinin hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmişse de olaylar yatışmamış ve 29 Nisan'da Ankara'da üniversite öğrencilerinin eylemleri başlamıştır. Ankara'daki olaylar da çok şiddetli geçmiş, yaralananlar olmuş, üniversiteler bir ay süre ile tatil edilmiş ve DP'ye karşı olan muhalefet daha da alevlenmiştir. Mayıs ayına gelindiğinde de olaylar artarak devam etmiş ve 5. Ayın 5'inde saat 5'te Kızılay'da toplanan kalabalık arabadan inen Başbakan Menderes'i hırpalayarak istifasını istemiştir.

Dönemin basınına bakıldığında baskı ve neşir yasağı nedeniyle olaylara yer verilemediği görülmektedir. Ülkeyi sarsan bu olaylar gazeteler de sanki hiç yaşanmamış muamelesi görmüştür. Bu durum iktidarın uyguladığı baskıdan kaynaklanmaktadır. Fakat darbeden sonraki yıllara ait gazetelere bakıldığında ise hem 28 Nisan hem de 29 Nisan olaylarının yıldönümlerinin yurtta heyecan ile kutlandığı haberlerinin yer aldığı, *"Kara Perşembe"* ve *"Kara Cuma"*nın unutulmadığı, Hürriyet Savaşı olarak adlandırıldığı,

törenlerin yapıldığı görülmüştür (28 Nisan'ın İkinci Yıldönümü, Cumhuriyet, 28.04.1962: 1; 28 Nisanın 2nci Yıldönümü Yurtta Heyecanla Kutlandı, Cumhuriyet, 29.04.1962: 1; Ankara Gençliği de 29 Nisan'ı Kutladı, Cumhuriyet, 30.04.1962: 1). Aynı şekilde olaylar 3. yıldönümünde de unutulmamış, tanıklarla röportajlar yapılmıştır (28 Nisanın 3. Yıldönümünde Gençlik, "mücadeleye devam edeceğiz" Dedi, Cumhuriyet, 29.04.1963: 1, 4; 29 Nisan 1960 Gününü Geride Bırakalı Tam 3 Yıl Oldu, Cumhuriyet, 29.04.1963:1, 4). Tıpkı öğrenci olaylarında olduğu gibi 555K da olayın hemen sonrasında yazılmamış, fakat darbeden hemen sonra Cumhuriyet Gazetesi'nde *"Yazamadığımız Yazılar"* başlığı altında hem 555K hem de 29 Nisan olayları ele alınmış, o günlere ait fotoğraflarla neşredilmiştir (Yazamadığımız Yazılar, Cumhuriyet, 6.06.1960: 1). Bu örnekler konunun ana temasını oluşturan olayların o dönem için ne kadar önemli olup benimsendiklerini, aradan yıllar geçse de unutulmadıklarını ve 27 Mayıs Darbesi'ne giden süreçte önemli roller oynadıklarını, o gün sansür uygulansa da sonraki yıllarda gündeme getirildiklerini ortaya koymaktadır.

Yapılan araştırmalar gerek DP bağlamında, gerek muhalefet bağlamında ve gerekse toplumsal bağlamda meydana gelen olayların ülkeye ve demokrasiye büyük zararlar verdiğini, yetkin demokrasilerde yaşanmaması gereken olaylar olduğunu, darbenin Türk siyasetinde bir gelenek haline gelmesine öncülük ettiğini ortaya koymuştur. Halkın tercihine müdahale olan darbeler ülkeye siyasi, sosyal, psikolojik, ekonomik vb. birçok alanda zarar vermiş, onarılması çok zor hasarlar bırakmıştır. Bu nedenle geçmiş çok iyi analiz edilmeli, bugün iyi anlamlandırılmalı ve çıkarılacak dersler sayesinde demokrasiye sahip çıkılmalıdır.

KAYNAKÇA

Ak Devrim. (1960). Ankara: Başbakanlık Devlet Basımevi.

Akalın, C. (2000). Askerler ve Dış Güçler "Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı". İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü.

Albayrak, M. (2004). Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Aydemir, Ş. S. (2017). Menderes'in Dramı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aytekin, M. E. (1967). İhtilâl Çıkmazı. İstanbul: Dünya Matbaası.

Başgil, A. F. (2007). Yakın Maziden Hatıra Kırıntıları. İstanbul: Yağmur Yayınları

Başgil, A. F. (2011). 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri. İstanbul: Yağmur Yayınları

Cinisli, R. (2017). Bir Devrin Hafızası. İstanbul: Doğan Kitap.

Çavdar, T. (2004). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950. Ankara: İmge Kitabevi.

Çelikoğlu, A. (2010). Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası. İstanbul: YKY.

Eraslan, C. (2010). "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası". Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi. 519-643.

Erdemir, S. (1961). Millî Birliğe Doğru, Cilt:1. Ankara: Türk Devrim Ocakları 29 Ekim Beyazıt Ocağı Yayınları: 1.

Erkanlı, O. (1972). Anılar… Sorunlar… Sorumlular. İstanbul: Baha Matbaası.

Eroğul, C. (1990). Demokrat Parti ve Tarihi İdeolojisi. Ankara: İmge Kitabevi.

Gürcan, F. (2005). Ben İhtilalciyim!. Ankara: Süvari Yayıncılık.

Işıklı, A. (2002). Gün Doğmadan. Ankara: İmge Kitabevi.

İnönü, İ. (2008). Defterler (1919-1973). (Yay. Haz. Ahmet Demirel). İstanbul: YKY.

Kabacalı, A. (2007). Türkiye'de Gençlik Hareketleri. İstanbul: Gürer Yayınları.

Kahraman, A. E. (2015). 27 Mayıs Askerî Darbesi'nde Ordu Üniversite İlişkisi ve Bunun Eğitime Yansımalarının Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karakuş, E. (1977). 40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü ile İŞTE ANKARA. İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Karavelioğlu, K. (2007). Bir Devrim İki Darbe 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül… İstanbul: Gürer Yayınları.

Karpat, H. K. (2010). Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kocabaş, S. (2012). 27 Mayıs Darbesinin İçyüzü Menderes Nasıl Devrildi?. İstanbul: Bayrak Yayıncılık Matbaacılık.

Nejat, G. (2005). Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada. İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Öymen, Ö. (2010). Bir İhtilal Daha Var 1908-1980. İstanbul: Doğan Kitap.

Özkaya, Ş. (2005). Adım Adım 27 Mayıs. İstanbul: İleri Yayınları.

Öztuna, Y. & Gökdemir, A. (1987). Türkiye'de Askerî Müdahaleler. İstanbul: Tercüman Tesisleri.

Öztuna, Y. (2007). Türk Tarihinde Ordu Faktörü. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Ruscuklu, B. (2008). Demokrat Parti'den 12 Eylül'e. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Sarol, M. (2014). Bilinmeyen Menderes, 2. Cilt. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Sunay, C. (2010). Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri 27 Mayıs- 12 Mart-12 Eylül ve Sonrası. Ankara: Orion Kitabevi.

Turan, Ş. (1999). Türk Devrim Tarihi 4. Kitap (İkinci Bölüm) Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Üskül, M. Z. (2015). Bildirileriyle 1950-1970 Dönemi Sıkıyönetimleri. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yavuz, F. (1985). Anılarım. Mülkiyeliler Birliği Yayınları. Maya Matbaacılık Yayıncılık.

Yeşilyurt, S. (2006). İnönü ve İhtilalcilerin Gizli Görüşmeleri. Ankara: Kültür Sanat Yayınları.

Yüksek Adalet Divanı Kararları. (2007). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Gazete Haberleri

“17 Üniversiteli Dün Yargılandı”. Tercüman. 6.04.1960.

“28 Nisanın 2nci Yıldönümü Yurtta Heyecanla Kutlandı”. Cumhuriyet. 29.04.1962.

“28 Nisanın 3. Yıldönümünde Gençlik, "mücadeleye devam edeceğiz" Dedi”. Cumhuriyet. 29.04.1963.

“28 Nisan'ın İkinci Yıldönümü”. Cumhuriyet. 28.04.1962.

“390 Mebusluk Kazanan D.P., C.H.P.yi Mağlûp Etti”. Yeni Sabah. 16.05.1950.

“Ankara Gençliği de 29 Nisan'ı Kutladı”. Cumhuriyet. 30.04.1962.

“Ankara'da Seçim Bayram Havası İçinde Yapılıyor”. Akşam. 14.05.1950.

“Başbakanın Yabancı Gazetecilere Beyanatı”. Akşam. 3.05.1954.

“Başvekile Dünkü Sevgi Tezahüratı”. Zafer. 6.05.1960.

“Başvekilin Dünkü Radyo Konuşması”. Tercüman. 30.04.1960.

“Bu Sabah Sekizden İtibaren Yurdun Her Tarafında Seçime Başlandı”. Akşam. 14.05.1950.

“D. Parti Zafer Yolunda”. Zafer. 15.05.1950.

“D.P. İktidarı Aldı”. Zafer. 16.05.1950.

“Demokrat Parti 434 Milletvekili ile Kat'î ve Eşsiz Bir Zafer Kazandı”. Zafer. 17.05.1950.

“Demokrat Partinin, Yurdun Bir Çok İllerinde Seçimi Kazandığı Anlaşıldı”. Cumhuriyet. 15.05.1950.

“Demokrat Partisi Dün Resmen Teessüs Etti”. Cumhuriyet. 8.01.1946.

"Demokrat Partisi". Cumhuriyet. 9.01.1946.
"Dün Ankara'da Vuku Bulan Hâdiselerin Neşri Yasak". Tercüman. 30.04.1960.
"Hükûmet Çok Mühim Kararlar Arefesinde". Tercüman. 10.04.1960.
"İki Anayasa Profesörü Derslerine Dünara Verdi". Milliyet. 29.04.1960.
"İnönü Bugün Ankara'dan Kayseri'ye Hareket Edecek". Tercüman. 2.04.1960.
"İnönü'nün Kayseri'ye Girişi Hadiseli Oldu". Tercüman. 3.04.1960.
"Millî İradenin Tecellisi İçin, Millet Bugün Oyunu Kullanıyor". Yeni İstanbul. 14.05.1950.
"Muhalefet ve Basına Karşı Yeniden Çok Sert Tedbirler Alınıyor". Tercüman. 13.04.1960.
"Örfî İdare". Milliyet. 29.04.1960.
Sait Arif Terzioğlu, "29 Nisan 1960 Gününü Geride Bırakalı Tam 3 Yıl Oldu". Cumhuriyet. 29.04.1963.
"Seçimi Büyük ve Ezici Farkla D.P.nin Kazandığı Tahakkuk Etti". Cumhuriyet. 3.05.1954.
"T.B.M.M. Kararı". Resmî Gazete. 19.04.1960.
"Tahminlere Göre Mecliste 350 D. Milletvekili Bulunacak". Akşam. 15.05.1950.
"Türk Milleti Nihayet Beklediği Güne Erişti". Zafer. 14.05.1950.
"Türk Milleti Tam Bir Siyasî Olgunluk İçinde Oyunu Kullandı". Yeni İstanbul. 15.05.1950.
"Üniversiteler 1 Ay Müddetle Kapatıldı". Tercüman. 30.04.1960.
"Yazamadığımız Yazılar". Cumhuriyet. 6.06.1960.
"Yurdda Genel Seçim Bugün Yapılıyor". Cumhuriyet. 14.05.1950

İnternet Kaynakçası

Dikici, A. (2014). 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi ve Türk Polisi. (29 Mart 2018 tarihinde atam.gov.tr. veri tabanından alınmıştır.)
TBMM Zabıt Ceridesi, 18.IV.1960, 58. İnikat, C. 1 (8 Mart 2018 tarihinde www.tbmm.gov.tr veri tabanından alınmıştır.)
TBMM Zabıt Ceridesi, 29.IV.1960, 62. İnikat, C.1 (8 Mart 2018 tarihinde www.tbmm.gov.tr veri tabanından alınmıştır.)
TBMM Zabıt Ceridesi, 29.V.1950, Üçüncü Birleşim, C. 1 (8 Mart 2018 tarihinde www.tbmm.gov.tr veri tabanından alınmıştır.)